

आएका सर थमस रोले देखेको नदी हिजोआज सुक्खा छ र स्थानीय किसानहरू आन्दोलित छन्, पानीका लागि। सिन्ध प्रान्तमा चल्दै गरेको आन्दोलनमा गाइने बिरोध कविता अलबिनिया प्रस्तुत गर्दछन्—

मुसरफ तिमी ठूला ठग हौ
तिमीलाई हजारौं पल्ट धिक्कार
पाकिस्तानलाई अमेरिकसामु भुकायौ
र, तिमी हाम्रो नदी बलात्कार गर्न खोज्दै छौ।

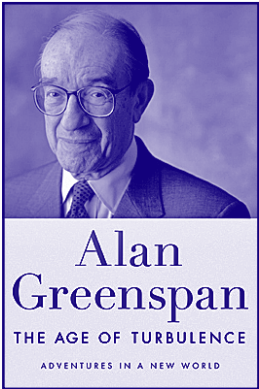
तर माथिल्लो भेगका पञ्जाबीहरू डेल्टाक्षेत्रमा पानी आवश्यक छ/छैन भन्नेबारे खासै वास्ता गर्दैनन्। मुलुकको शासन नियन्त्रण केन्द्रीकृत सिँचाइप्रणाली अख्तियार गर्ने नीतिमा आधारित छ। यो अवधारणाको जग सयौं वर्षअघि बेलायती साम्राज्यका इन्जिनियरहरूले हालेका थिए।

अन्त्यमा,

पुस्तकको अन्त्यमा अलबिनिया लेख्दछिन्— अथर्ववेदले सिन्धुलाई 'सारन्स' अर्थात् 'अनवरत बग्ने' नदी भन्ने व्याख्या गर्दछ। करोडौं वर्ष सिन्धु नदीले सभ्यताहरू, जीवहरू, भाषाहरू र धर्महरू सिर्जना गर्‍यो तर नदी बिस्तारै मर्दै छ। पीँध सुक्खा र धूलो मात्रै बाँकी भएपछि यस पौराणिक नदीको नाम थोत्रो बन्नेछ, तब सङ्गीत र गाना पश्चात्ताप र दुःखेसोका अभिव्यक्ति हुनेछन्— मनुष्य जातिको विवेकहीनताले नदी पूर्ण रूपमा नष्ट भयो।

वित्तीय फाइदा लिन साम्राज्यवाद र अनियन्त्रित पुँजीवाद हावी भएको कालखण्डमा सुरु भएको असवेदनशील छेडखानीले कसरी नदी प्रभावित भयो भन्ने तस्बिर पनि हो, अलबिनियाको पुस्तक। पानीबारे चासो राख्ने सबै थरीले पुस्तक एकपल्ट पढ्ने पर्दछ, यद्यपि नदी खपतका लागि मात्रै हो भन्ने दृष्टिकोण राखेहरूका लागि भने रुचिकर नलाग्न सक्दछ। नदीको जीवन अवधिसामु मानव-जीवनकाल केही होइन। यो वास्तविकताको सामु नतमस्तक भए पुस्तक सन्तुष्टि दिन सक्षम हुनेछ। अलबिनियाको प्रयास अत्यन्त सन्धानीय र पठनीय छ।

hn; jtsf cWjtf cho blift Pjtxfl; s cfVofg k9g ?rftp5gl.
adbaluwatar@wlink.com.np

समीक्षक : अभिदित आचार्य

The Age of Turbulence:
Adventures in a New World

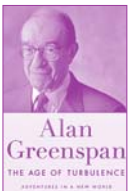
By: Alan Greenspan

The Penguin Press, USA, 2007

ISBN 9781594201318

Pages: 544

इमानदार स्वीकारोक्ति

अलान ग्रीनस्प्यान सन् १९८७ देखि २००५ सम्म अमेरिकी केन्द्रीय रिजर्भ बोर्डका अध्यक्ष रहे। अमेरिकी बैङ्किङ एवं वाणिज्य क्षेत्रमा आएको त्सुनामीबारे सन् २००८ को अक्टोबरमा अमेरिकी काङ्ग्रेसको ओभरसाइट समितिले उनलाई सार्वजनिक सुनुवाइका लागि बोलायो। यो समीक्षक टेलिभिजन हेरिरेहेका थियो। सुनुवाइअघि ग्रीनस्प्यान कमजोर र जीर्ण देखिए। उनी नेपाली राजनीतिका कुनै बेलाका सशक्त हस्ती तर आफ्नो राजनीतिक जीवनको पछिल्ला कालखण्डका कमजोर गिरिजाप्रसाद कोइराला बोलिरहेका हुन् भन्ने अनुभूति भयो।

समितिका सभापति क्यालिफोर्निया राज्यका हेनरी बाक्सम्यानले ग्रीनस्प्यानलाई आर्थिक सङ्कटबारे आफ्नो धारणा राख्ने अनुरोध गर्दै प्रश्न गर्न

थाले। ग्रीनस्प्यानको व्याख्या बृहत् अर्थशास्त्रका सिद्धान्तभन्दा एक इन्च फरक थिएन। बाक्सम्यानले प्रश्न गरे—

तपाईंको सैद्धान्तिक विश्वासले तपाईंलाई मैले नगरेको भए पनि हुन्थ्यो भन्ने निर्णय गर्न बाध्य पार्‍यो ? ग्रीनस्प्यानले जवाफ दिए— “हो, मैले निर्णय त्रुटिपूर्ण पाएको छु। निर्णय कति महत्त्वपूर्ण हो वा स्थायी हुन्छ मलाई थाहा छैन, तर म निकै दुःखी भएको छु।” ग्रीनस्प्यानको भनाइ छक्क पार्ने खालको थियो। बाक्सम्यानले विश्वासै गर्न सकेनन्। उनले थपे— तपाईंलाई आफ्नो दृष्टिकोण वा सैद्धान्तिक अडान ठीक नभएको थाहा भएको हो ? के यसले काम गरिरहेको छैन ?

ग्रीनस्प्यानले जवाफ दिए— हो, छैन।

विश्वासै गर्न नसक्ने स्पष्टोक्ति थियो यो। अमेरिकी अर्थव्यवस्थामा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका अवकाशप्राप्त ८० वर्षे ग्रीनस्प्यानले कसरी अर्थशास्त्रबारे केही पनि नजान्ने राजनीतिकर्मीका सामु आफ्नो आधा शतकभन्दा लामो दर्शन गलत भयो भन्ने जवाफ दिन सकेका ! जान्ने अभिरूचि जागेपछि महँगो भए पनि मैले उनको द एज अफ टर्बुलेन्स : एडभेन्चरस् इन ए न्यू वर्ल्ड नामक पुस्तक किनै।

संयुक्त राज्य अमेरिकालाई सन् १९३० को
आर्थिक मन्दीबाट उतार्ने किन्सियन सिद्धान्त
त्यस मुलुकमा सन् १९७० को दशकको पछिल्लो
वर्षसम्म प्रचलित रह्यो।

पुस्तकमा ग्रीनस्प्यान वर्तमान विश्वबारे चिन्तित व्यक्तिका रूपमा भेटिन्छन्। आफ्ना सबै क्रियाकलाप उनी ठीक ठान्दछन्। तर उनको यो विश्वास आत्मचाहना वा वालस्ट्रिटबाहिर कार्यरत अरु सबैलाई बेवास्ता गर्ने व्यवहारका रूपमा प्रस्तुत छैन।

अमेरिकी अर्थनीतिको इतिहास

सुनवाइमा ग्रीनस्प्यानले आफ्नो आर्थिक दर्शन किन बेठीक भने भन्ने प्रश्नको जवाफ खोज्न अमेरिकी अर्थनीतिको इतिहास जान्नु आवश्यक छ। अमेरिकी

आर्थिक शासनको सुरुवात सन् १९३० को विषम मन्दीपछि मात्रै भएको हो । सो मन्दीअगाडि त्यस मुलुकको नीति बृहत् अर्थशास्त्रीय सिद्धान्तमा आधारित थिएन भन्ने तर्क गर्न सकिन्छ । मन्दीअघि भरमोन्टका कालिभन कुलिज अमेरिकी राष्ट्रपति थिए । केही पनि नगर्ने राष्ट्रपतिमा दरिएका कुलिजले घोषणा गरेका थिए— *द बिजनेस अफ अमेरिका इज बिजनेस* अर्थात् अमेरिकाको काम व्यापार गर्नु हो । लिबरेटेरियन (स्वतन्त्रतावाद) दृष्टिकोणको प्रतीक थियो यो भनाइ । तदनुरूप उनले अर्थव्यवस्थाको सञ्चालन गर्ने उत्तरदायित्वबाट आफ्नो प्रशासनलाई परै राखेका थिए ।

अक्टोबर २९, १९२९ मा स्टक बजारहरू तहनहस भएर त्राहि-त्राहि, हाहाकार र विचल्लीको चक्र सुरु भएपछि सरकारको भूमिका आवश्यक पर्दैन भन्ने लिबरेटेरियन दृष्टिकोण चकनाचूर भयो । तत्पश्चात् ब्रिटिस अर्थशास्त्री जोन मिनार्ड किन्सको बौद्धिक र राष्ट्रपति फ्याङ्गलिन डिनालो रुजभेल्टको राजनीतिक नेतृत्वअन्तर्गतको नयाँ आर्थिकवादमा अमेरिका लाग्यो । सरकारले उद्योग र व्यापार सञ्चालनमा निर्देशन गर्ने एवं कर लगाएर आर्थिक मन्दी र बजार मूल्य नियन्त्रण गर्ने तथा आयोजनाहरू निर्माणमा लगानी गर्ने प्रथा सुरु भयो । हुभर बाँधजस्ता संरचना अमेरिकामा यसै दर्शनअन्तर्गत निर्माण भएका थिए ।

संयुक्त राज्य अमेरिकालाई सन् १९३० को आर्थिक मन्दीबाट उतार्ने किन्सियन सिद्धान्त त्यस मुलुकमा सन् १९७० को दशकको पछिल्लो वर्षसम्म प्रचलित रह्यो । रिपब्लिकन राष्ट्रपति रिचार्ड निक्सनले समेत घोषणा गरेका थिए— “हामी सबै किन्सियन भएका छौं ।” निक्सन सत्ताबाट हटेपछि, सरकारद्वारा नियमन गरिएको उद्योग, मूल्य नियन्त्रण एवं सामाजिक सेवाको खर्च र हक-अधिकारका विषय अमेरिकी समाजमा मान्य हुन छाड्यो । सन् १९३० को आर्थिक मन्दीबाट उत्पन्न समस्याको समाधान गर्ने सरकार अब आफैं नै समस्या भएको देखिन थाल्यो । डेमोक्याट राष्ट्रपति जिमी कार्टर ह्वाइट हाउसबाट हटेपछि त अमेरिकीहरू आफ्नो पिठ्युँबाट सरकारलाई मिल्काउन तयार भइसकेका थिए ।

रेगनोमिक्स

कार्टरलाई हराएर राष्ट्रपति बनेका रिपब्लिकन रोनाल्ड रेगनले फेरि स्वतन्त्र बजारनीति प्रचलनमा ल्याए, करको दर घटाए, नियमनका मुख्य-मुख्य तौरतरिका हटाउँदै हाल चलिरहेको घाटा बजेट युगको थालनी गरे । रेगनोमिक्स भनिने यो सिद्धान्तले अमेरिकी आत्मविश्वास पुनर्स्थापित गर्न योगदान त गर्‍यो, तर सन् १९८७ मा अमेरिकी अर्थव्यवस्था मन्दीमा घचेटियो । कार्टर प्रशासन कालमा इरानमा बन्दी बनाइएका दूतावासका कर्मचारी र अफगानिस्तानमा सोभियत हस्तक्षेपपछि अमेरिकी आत्मविश्वास धरातलमा पुगेको थियो । मन्दीले अप्ठारो परिस्थिति सृजना गरेपछि रेगन प्रशासनले के स्वीकृत्यो भने व्यापारचक्र (मुद्रास्फीति तथा बेरोजगारी) व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसै कालखण्डमा अलान ग्रीनस्प्यान फेडरल रिजर्भ बोर्डको तेन्हीँ अध्यक्ष बने ।

जागिरमा प्रवेश गर्दाको संक्रमण आत्मवृत्तान्तमा ग्रीनस्प्यान सम्भन्धन् । राष्ट्रपति जेराल्ड फोर्डको सल्लाहकार काउन्सिल अफ इकोनोमिक एडभाइजरको अध्यक्षका रूपमा उनी सरकारी सेवामा कार्यरत थिए । तर यो भूमिका उनलाई चित्त बुझेको थिएन, यद्यपि उनका लागि राजनीति विरानो पनि थिएन । रिचार्ड निक्सनको निर्वाचन अभियानमा सल्लाहकार भएर उनले क्रियाशील भूमिका निर्वाह गरेका थिए र सन् १९८० मा हेनरी

किसिङ्गरसँगै मिलेर जेराल्ड फोर्डलाई रेगनसँग निर्वाचनमा जाने सुझाव पनि दिएका थिए । फेडरल बोर्डजस्तो स्वतन्त्र सरकारी निकाय हाँके उनको नेतृत्व क्षमता र दक्षता परीक्षण हुनेवाला थियो ।

सन् १९८० को दशकको अन्त्यसम्म अमेरिका आर्थिक मन्दीबाट उम्क्यो । तत्पश्चात् जर्ज एच बुस अमेरिकी राष्ट्रपति बने । यद्यपि उनको विजय चार वर्ष अगाडि रेगनले जितेको जस्तो ल्यान्ड स्लाइड थिएन । नयाँ प्रशासनमा पनि ग्रीनस्प्यान फेडरल बोर्डमै रहे र स्वतन्त्र बजार अर्थव्यवस्था नै समाजलाई अघि लाने माध्यम हो भन्ने आफ्नो विश्वासलाई व्यवहारमा उतार्न थाले ।

पुस्तकमा उनी मुद्रास्फीतिका कारण राष्ट्रपतिहरूको राजनीतिक प्रतिबद्धताविस्तर ब्याजदर बढाउनुपरेको सम्भन्धन् । यो निर्णय अनौठो थिएन, किनभने उनले जिम्मा लिएको कालखण्डमा मुद्रास्फीति दुई अङ्कमा बढिरहेको थियो र उनका पूर्वजहरूले यस वास्तविकतालाई अमेरिकी अर्थव्यवस्थाको सबैभन्दा ठूलो शत्रुका रूपमा लिएका थिए ।

ग्रीनस्प्यानले लिएको बाटोले उनको वस्तुस्थितिवादतर्फको भुकाव प्रस्ट्याउँदछ । युवा अवस्थामा उनको परिदृश्य तार्किक सत्यवाद (लजिकल पोजिटिभिज्म) ले निर्देशित थियो । न्यूयोर्कमा बस्ने लेखक तथा चिन्तक आयन च्यान्डको सङ्गतपछि उनी वस्तुवाद अर्थात् हाल भनिने स्वतन्त्रतावादी बने । विगत शताब्दीको एक चौथाइ कालखण्ड संश्लेषण गर्दै उनी लेख्छन्— ‘पूँजीवाद बजारको शक्तिको पुनर्आगमन हो ।’

अनुभवको पाठ

अनुभवद्वारा खारिएको पाठ समेट्दै समृद्ध बन्न समाजलाई निम्न तीन आधार आवश्यक भएको उनी सुझाव दिन्छन्—

- १) घरायसी प्रतिस्पर्धा
- २) राष्ट्रको आर्थिक संस्थाको गुणस्तर खास गरी निजी सम्पत्तिको सुरक्षा र
- ३) बृहत् अर्थप्रणालीको स्थायित्व ।

भन्डै १८ वर्षभन्दा बढी केन्द्रीय बैङ्क नियमक भएको हैसियतले उनी लेख्छन्— सरकारी नीति-नियम र कानूनले व्यक्तिगत इमानदारिताको स्थान लिन सक्दैन । आफ्नो विश्वासलाई थप पुठ दिँदै उनी तर्क गर्दछन्— समाजमा वाद-विवाद र जालभेल समाधान गर्ने न्यायिक व्यवस्था स्थापित भएपछि व्यक्तिगत इमानदारिता फस्टाउँदछ । उनी भन्दछन्— आवश्यकभन्दा बढी बजार सञ्चालनमा संलग्न हुनु सरकारको काम होइन ।

ग्रीनस्प्यान अर्थशास्त्री मिल्टन फ्रिडम्यानका अनुयायी हुन् । फ्रिडम्यानले व्यक्तिगत स्वतन्त्रताका प्रवर्तक पश्चिमी दार्शनिक जोन लकको सिद्धान्त बीसौँ शताब्दीमा पुनर्स्थापन गर्ने अगुवाइ गरेका थिए । पुस्तकले ग्रीनस्प्यानलाई तार्किक सत्यवादसँग नजिक भएको दर्साउँदछ । आफ्नो तर्क पुष्टि गर्न ग्रीनस्प्यान तथ्यहरू प्रस्तुत गर्दछन्, तथ्य नभए गर्दैनन् । व्यवहारले भिन्नै देखिएमा वा अन्य व्याख्या प्रस्तुत गर्न नसकिने भएमा मात्र उनले त्यस्तो गर्ने गरेको पाइन्छ । विश्लेषण, अनुभवका विवरण र समग्रताको आधारमा उनी जिज्ञासु व्यक्तिका रूपमा प्रस्तुत हुन्छन् साथै नयाँ तथ्य उपलब्ध भएपछि आफ्नो बुझाइ परिवर्तन गर्न सक्ने खुला र बौद्धिक चरित्र भएका व्यक्तिका रूपमा पनि ।

स्पष्ट के हुन्छ भने अर्थव्यवस्थाको तरङ्गबारे ग्रीनस्प्यान गलत थिए, तर उनमा गलत भएछु भन्न सक्ने इमानदारिता थियो । बाक्सम्यानसमक्ष ग्रीनस्प्यान आफ्नो १८ वर्षे कार्यकाल एकदम ठीक थियो भन्ने तर्क गर्न सक्दथे : यस कालखण्डमा अमेरिकी अर्थव्यवस्था ऐतिहासिक

रूपले उँभो लागेको थियो । सैद्धान्तिक तर्क गर्दै उनी सञ्चारमाध्यममा आइरहन सक्दथे । त्यस दिन कुनै कष्ट नगरी उनले आफूलाई भिन्नै रूपमा प्रस्तुत गर्न सक्दथे, तर यसो गरेनन्, बरु गल्ती स्वीकार्ने बाटो रोजे ।

बौद्धिक अस्तित्वको स्पष्ट विवरणजस्तै राजनीतिक सम्बन्धको प्रस्तुति पुस्तकको आकर्षक पक्ष हो । आफ्नो राजनीतिक विचारसँग सहमत व्यक्तिलाई नियुक्ति नगरेर राष्ट्रपति बिल क्लिन्टनले विमत पार्टीका ग्रीनस्थानलाई किन अध्यक्ष छाने भनेर धेरै आश्चर्यचकित भएका थिए । धेरैले यस निर्णयलाई मध्यमार्गबाट शासन सञ्चालन गर्ने राजनीतिक चाल र सम्झौता भन्ने लाग्छन्समेत लगाए । गत अक्टोबरको वक्तव्यपछि विश्वले देखेको ग्रीनस्थानको इमानदारिता राष्ट्रपति क्लिन्टनले निकै अधि नै देखिसकेका रहेछन् भन्ने प्रस्ट हुन्छ । सामान्यतया राजनीतिक वृत्तमा नदेखिने इमानदारिता ग्रीनस्थानको जीवनमा देखिन्छ ।

स्वतन्त्र भूमिका

अमेरिकी फेडरल रिजर्भ बोर्ड सरकारको अन्य शाखा-प्रशाखाभन्दा स्वतन्त्र निकाय हो । यसको निर्णयले राज्यको अर्थप्रणालीमा राम्रै प्रभाव राख्ने हुँदा सत्तासीन राष्ट्रपतिहरूले यसको सञ्चालनमा आफ्नो जोड-घटाउ प्रयोग गर्नु अनौठो होइन । निर्वाचनको पूर्वसन्ध्यामा राष्ट्रपति जर्ज एच बुसले ब्याजदर घटाउ भनेको ग्रीनस्थान स्मरण गर्दछन् । उनी फेडको अध्यक्ष रहने वा नरहने भन्ने प्रश्न उनले राष्ट्रपतिको सुझाव कार्यान्वयन गरे कि गरेनन् भन्नेमा भर पर्ने थियो, तर ग्रीनस्थानले ब्याजदर नघटाउने निर्णय गरे । राष्ट्रपति बुसले सन् १९९२ को आफ्नो हारका कारण ब्याजदर नघटाउने निर्णय हो भनेको थाहा पाएपछि दुःखी भएका ग्रीनस्थान सम्झन्छन् । सन् २००० मा नवनिर्वाचित राष्ट्रपति जर्ज डब्ल्यू बुसलाई उनले एउटा ब्रेकफास्ट मिटिङमा पहिलो पटक भेटेका थिए । ब्रेकफास्टपछि राष्ट्रपतिले उनलाई छेउतिर तान्दै ह्वाइट हाउस जुनसुकै अवस्थामा स्वतन्त्र फेडको कदर गर्दछ भन्ने प्रतिज्ञा व्यक्त गरेको ग्रीनस्थान सम्झन्छन् । राष्ट्रपतिले उनलाई भनेका थिए— फेडलाई दबाव आउने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण मुद्दामा समेत मेरो हस्तक्षेप रहनेछैन । ग्रीनस्थान लेख्दछन्— “यो व्यवहार स्वशासन र स्वतन्त्रताको प्रतीक थियो ।” राष्ट्रपति बुसले आफ्नो प्रतिज्ञाको पालना गरे ।

आफूले काम गरेका राष्ट्रपतिहरूमध्ये निक्सन र क्लिन्टन एकदम चुस्त थिए, ग्रीनस्थान लेख्दछन् । निक्सनको साँच्चै नराम्रो पक्ष थियो : मिटिङमा आफ्ना सहयोगीहरूलाई उनी फोहोरी गालीसमेत गर्दथे । ग्रीनस्थानले धेरै पटक निक्सन प्रशासनमा काम गर्ने प्रस्ताव अस्वीकार गरे पनि अन्ततोगत्वा गर्नु भने पत्थो । शपथ लिँदा निक्सनको राजीनामा आउने र उपराष्ट्रपति फोर्डअन्तर्गत कार्यरत रहनुपर्ने उनलाई स्पष्ट भइसकेको थियो । उनी सम्झन्छन्— “मैले भेटेकोमध्ये फोर्ड सबैभन्दा ‘सुरक्षित’ राष्ट्रपति थिए जसको कुनै मनोवैज्ञानिक ट्याडअप थिएन । तर फोर्ड राष्ट्रपतिमा निर्वाचित भएनन् । उनको जीवन-उद्देश्य हाउसको स्पिकर हुने थियो, तर राष्ट्रपति पद उनमा धकेलियो ।”

राष्ट्रपति रोनाल्ड रेगनबारे ग्रीनस्थान सम्झन्छन् । रेगन अर्थव्यवस्था कसरी कार्यरत रहन्छ भन्नेबारे चासो नै राख्दैनथे । सन् १९८० को चुनावताका रिपब्लिकन पार्टी प्रतिनिधित्व गर्ने राष्ट्रपतिका यी उम्मेदवारलाई ब्रिफ गर्न उनी प्रत्यासीको प्लेन यात्रामा सहभागी हुन बोलाइए, तर पूरा उडान अवधिभर रेगनले ख्यालठट्टा र कथा भन्दै समय बिताए । ग्रीनस्थानका अनुसार क्लिन्टन सिक्न र सुन्न इच्छुक थिए । अरकान्सा राज्यमा क्लिन्टनसँगको उनको मिटिङ घण्टी चलेको थियो । क्लिन्टनले आफूलाई

नै फेड चिफको पदमा निरन्तरता देलान् भन्ने उनको अपेक्षा थिएन, तर ती फेड चिफ बनाइए । क्लिन्टन राष्ट्रपति भएको कालखण्डको रक-एन-रोलमा रमाउने बेबी बुम पुस्ताका थिएनन् ग्रीनस्थान, तर महत्त्वपूर्ण विषयमा उनको दृष्टिकोण त्यो पुस्ताभन्दा फरक थिएन । क्लिन्टनका ट्रेजरी सेक्रेटरीहरू लोयड बेनस्टेन, बब रुबिन र ल्यारी समरस र आफ्नो खास गरी सूचना प्रविधिले ल्याएको मौका सदुपयोग गरी अमेरिकी अर्थव्यवस्था सुधार्ने दूरदृष्टि फरक नभएको उनी सम्झन्छन् ।

करको राजनीति

राष्ट्रपति जर्ज डब्ल्यू बुसले करको दायरा घटाउने पहिलो प्रस्ताव गरेको सन्दर्भमा उनको काङ्ग्रेससितको आदानप्रदान उल्लेखनीय छ । बढ्दै गरेको मौज्जातका कारण चिन्तित भएर करको दर घटाउनु उचित ठानेको लेखक स्मरण गर्दछन् । उनी भन्दछन्— यसो गर्दा मैले डेमोक्याटले गर्नु हुँदैन भनेको वा रिपब्लिकनले धेरै कर कटौती गर्नुपर्दछ भन्ने प्रस्तावको पक्ष लिइँन । आफ्नो कार्यशैलीअनुरूप त्यस दिनको आफ्नो भनाइको प्रतिलिपि सदस्यहरूलाई उपलब्ध गराएका थिए एक दिनपहिले नै । समितिका सदस्यहरूमा नर्थ डेकोटा राज्यका केन्ट कनराड पनि थिए । वक्तव्य पढेपछि कनराडले ग्रीनस्थानलाई सुनुवाइका दिन बिहान भेट्ने आग्रह गरे ।

“तपाईं किन बुसको कर कटौतीको समर्थन गर्दै हुनुहुन्छ ?” कनराडले सोधे र थपे— “यसो गरेर तपाईं प्रलाप डाक्दै हुनुहुन्छ ।” विवाद गर्दै सिनेटरलाई प्रस्तावको समर्थन गरेको होइन, बताएको सम्झन्छन्, आफ्नो प्रस्ताव भिन्नै भएको बताउँदै— “मैले राष्ट्रपतिको कर काट्ने होइन, मौज्जात कम गर्न केही ट्याक्स काट्ने प्रस्ताव गरेको हुँ ।”

मुद्दा तपाईंले के भनिरहनुभएको छ होइन, त्यो कसरी बुझिँदै छ हो ।

ग्रीनस्थानले आफ्नो भनाइ (टेस्टेमोनी) बदलेनन् । सञ्चारमाध्यमले उनको तर्क राष्ट्रपतिकै प्रस्तावको समर्थन हो भन्ने व्याख्या गर्न थालेपछि कनराड र रुबिन ठीक थिए भन्ने उनी स्वीकार गर्दछन् । त्यस समयमा बब रुबिनले उनलाई टेलिफोनमा बताएका थिए, “प्रश्न तपाईंले के भनिरहनुभएको छ होइन, त्यो अरूले कसरी बुझ्दै छन् हो ।” सुनुवाइअधि नै ग्रीनस्थानको भनाइको प्रतिलिपि सञ्चारमाध्यमलाई लिक गरिएको थियो । अखबार यूएसए टुडेले त हेडलाइन नै बनायो— ‘ग्रीनस्थान कर कटौतीका प्रवर्तक’ ।

यस्ता टिप्पणी सम्झँदै उनी लेख्दछन्— “राजनीति गर्ने मेरो लक्ष्य थिएन, तर त्यस कालखण्डको आवेश मैले बुझ्न सकिँन । एउटा निर्वाचनपछि अमेरिका सवैधानिक सङ्कटबाट गुज्रिएको थियो । मलाई पछि ज्ञान भयो, भिन्नो तार्किक अडान प्रस्तुत गर्ने त्यो उचित समय थिएन, यद्यपि जर्ज डब्ल्यू बुसको ठाउँमा अलगोर राष्ट्रपति चुनिएका भए पनि मेरो टेस्टेमोनी त्यही नै हुने थियो ।”

ग्रीनस्थानको यो भनाइलाई कसै-कसैले आफ्नो विगत ठीक थियो भन्दै असफल नीतिको पक्षमा वकालत गरेको मान्न सक्दछन्, तर उनका अन्य अन्तर्क्रिया र अक्टोबर महिनाको सुनुवाइपछि फेडका भूतपूर्व अध्यक्षले शङ्काको फाइदा पाउनुपर्दछ ।

आफ्नो स्मरणका बाँकी खण्डहरूमा ग्रीनस्थान आतङ्कवाद, चीनको उत्थान, जनतावाद (पपुलिजम), विश्वव्यापीकरण र समताजस्ता विषयबारे लेख्दछन् । बेबी बुम कालखण्डको अवसान भएपछि वितीय अधिकार कार्यक्रम

खास गरी सामाजिक सुरक्षाबारे प्रश्न उठ्न थाले । उनी भन्दछन्- चीनले आर्थिक वृद्धि गर्ने सम्भावना छ र विश्वमा प्रतिस्पर्धी रहन अमेरिकाले शिक्षामा लगानी गर्नु जरुरी । उनी आफूलाई स्वतन्त्रता र पुँजीवादको पक्षमा राख्दछन् । पुस्तकको उपसंहार सन् २००८ को आर्थिक विचलनअघि नै लेखिए पनि उनले कुशासन र कुव्यवस्थापनले ल्याउने विकारबारे प्रस्ट चेतवनी दिइसकेका थिए ।

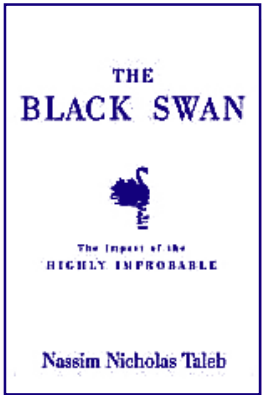
किन्सियन अवधारणाको पुनर्जागमन

आफ्नो जीवनदेखि सन्तुष्ट ग्रीनस्प्यान, आफूले पाएको मौकाप्रति कृतज्ञ र राष्ट्रको सेवा गर्न पाएकोमा गर्वित छन् । अवकाशप्राप्त भए पनि अमेरिकी आर्थिक नीति-निर्माण र सामूहिक शोचमा ग्रीनस्प्यानको प्रभाव कायमै रहेको छ । पुस्तकमा ग्रीनस्प्यानको निजी जीवनको चित्रण पनि पाइन्छ । आफ्नो

पहिलो विवाह पारपाचुकेमा टुङ्गिएपछि उनले उद्घोषिका आन्ड्रिया मिचेलसँग दोस्रो विवाह गरे ।

सन् २००८ अक्टोबरमा काङ्ग्रेससमक्ष उनले दिएको टेस्टिमोनीले अमेरिकाका नयाँ राष्ट्रपति बाराक ओबामाको कार्यकालमा किन्सियन अर्थव्यवस्थाको पुनर्उदय हुने आधार खोलेको छ । आधा शताब्दीसम्म भिन्नै आर्थिक दर्शनमा समर्पित ग्रीनस्प्यानको मैले गल्ती गरेछु भन्ने इमानदारिताले नयाँ आर्थिक कालखण्ड सुरु गर्ने बाटो खोल्न सहयोग गर्ने समीक्षक विश्वास गर्दछ । के यस्तो इमानदारिता नेपाली परिवेशमा भेटिएला ?

cfrrfo{cd}/sfsfllk;:6g lj Zj lj Bfnodf cy&zf: qdf lj Bfj fl/lw ubj5gl .
aacharya@princeton.edu

समीक्षक : अभिनव बस्न्यात

The Black Swan:
The Impact of the Highly Improbable

By Nassim Nicholas Taleb

The Random House, New York, 2007

ISBN: 978-1-4000-6351-2

PAGES: 366

कालो हाँस

सन् २००४ को त्सुनामी, सेप्टेम्बर ११ मा अमेरिकामा अलकाइदाको आक्रमण, चीनको सिचुवान प्रान्तको भूकम्प, सन् २००८ को अमेरिकी आर्थिक मन्दी, नेपालको

२००९ को दरबार हत्याकाण्ड र सन् २००८ मा पश्चिम कुशाहमा कोसीको तटबन्ध फुटेर आएको बाढी निरन्तर भइरहने घटना होइनन् । यी सबै घटनाले हामीलाई स्तब्ध पारे । *ब्ल्याक स्वान* : द इम्प्याक्ट अफ द हाइली इम्प्रोबेबल पुस्तकका लेखक नसिम निकोलास तालेब यस्ता कम सम्भाव्य घटनाहरूलाई कालो हाँस भन्दछन् । कालो हाँसले प्रचलित ज्ञानको सीमितता दर्साउँदछ ।

पुस्तकको प्रस्तावनामा लेखक उल्लेख गर्दछन्- “अस्ट्रेलिया पत्ता लाग्नुअघि पुरानो विश्वका मानिसहरू सबै हाँसहरू सेता मात्रै हुन्छन् भन्ने

विश्वासमा थिए । यो ज्ञान अनुभवसिद्ध थियो । हाँस काला पनि हुन्छ भन्ने थाहा भएपछि देखेर-बुझेर तथा अनुभव बटुलेर सिक्िएको ज्ञान पनि अपूर्ण हुँदो रहेछ भन्ने प्रस्ट भएको छ ।”

लेखक भन्दछन्- हामीले हुँदैन वा हुनै सक्दैन भन्ने घटनाहरू अर्थात् काला हाँस वास्तवमा निरन्तर भइरहन्छन् । कालो हाँसले भविष्य यस्तै हुन्छ भन्ने हाम्रो किटान सही हुन दिँदैन, यसका साथै नयाँ गोरेटो कोर्ने भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

सामान्य घटनाक्रम

काला हाँस अर्थात् असामान्य लाग्ने घटनाहरू यदि अपवाद नभई सामान्य हुन् भने, स्वाभाविक प्रश्न उठ्दछ, किन हामी यस्ता सम्भावनाबारे अनभिज्ञ रहन्छौं । तर्क गर्दै तालेब भन्दछन्- सूचना-स्रोतभित्र र बाहिर रहेका सङ्केतलाई हामी कसरी प्रयोग गर्दछौं

भन्ने प्रश्नको वरिपरि जवाफको खोजी हुनुपर्दछ । परिचित घटना भए हामी तुरुन्तै उपलब्ध भएका सूचनाको सहयोग लिँदै भविष्य यस्तै हुने थियो भन्ने व्याख्या गर्दछौं । भविष्यको चित्रण गतिलो भए हामी उपलब्ध नभएका सूचना खोज्न आवश्यक ठान्दैनौं, यद्यपि यसो गर्दा अपेक्षित परिस्थिति जटिल देखिन सक्दछ । हामी आफूखुसी कथा गुन्थ थाल्दछौं, अन्य सम्भावनाहरूलाई बेवास्ता गर्दौं । जाने-बुझ्नेको जोखिमलाई मात्रै ध्यान दिन्छौं । तालेब भन्दछन्- यस्ता व्यवहारले, हामीलाई काला हाँस देखिन सक्छन् भन्ने सम्भावनाप्रति अनभिज्ञ राख्दछ । सोच्ने र सूचना मूल्याङ्कन गर्ने प्रचलित तौरतरिकामा मात्रै सीमित नरही निर्णय गर्ने आधार व्यापक पार्न सके अनिश्चित परिस्थितिमा के गर्ने केही प्रस्ट हुन्छ, शोच सम्भाव्य देखिन थाल्दछ ।

हाँस काला पनि हुन्छ भन्ने थाहा भएपछि देखेर-बुझेर तथा अनुभव बटुलेर सिक्िएको ज्ञान पनि अपूर्ण हुँदो रहेछ भन्ने प्रस्ट भएको छ ।

लेखकका अनुसार- प्रचलित तौरतरिका मात्रै प्रयोग गर्नु भनेको जानाजानी आफूले हेर्न चाहेको वा सोचेको दुनियाँ मात्र हेर्नु हो । यसो गर्दा उपलब्ध सूचनाले देखाएका अन्य पक्षहरू ओझेलमा पर्ने गर्दछन् । उदाहरणका लागि, दैनिक घर-अफिस यात्रा गर्दाको अनुभव उपयुक्त हुन्छ । घरबाट एउटै बाटो लिएर हरेक दिन सधैं अफिसतर्फ जाँदा समय कति लाग्दछ, लेखाजोखा गर्नु व्यक्तिको सामान्य व्यवहार हो, तर अफिसमा अबेर पुग्न नमिल्ने दिनमा बाटो मर्मत वा अन्य कारणले व्यवधान भए के गर्ने ?